

George Bogdan ȚĂRA
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

**Nume de țări și de popoare
în scrieri normative
ale Școlii Ardelene**

Abstract: (Names of countries and nations in linguistic normative works of Școala Ardeleana) The present paper aims to research a specific part of the vocabulary comprised in three normative linguistic works issued by the representatives of Școala Ardeleana: Ioan Piurariu-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre* (1788), *Lesicon românesc-lătescu-ungurescu-nemțesc* (1825), Ioan Alexi, *Grammatica daco-romana sive valachica* (1826). The studied corpus consists of a larger category of terms denominating countries and their inhabitants. Despite the fact that relevant common influences can easily be noticed among these three works, they are nevertheless complementary when it comes to the corpus naming continents, countries, regions and people, populations, nations.

Our paper focuses on illustrating the variety of these terms, which prove not only a conscience of identity, but also a conscience of diversity, from both linguistic and cultural perspective. This aspect applies not only to local aloglot population (native speakers of a different language than Romanian), but also to nations from different regions of the world. The etymology of those words, of which many are neologisms, points to classical, medieval and modern Latin, Latin being equally the model and the borrowing main source for modernizing Romanian language.

Keywords: *Școala Ardeleana, identity, variety, etymology, toponyms, ethnonyms.*

Rezumat: Lucrarea de față își propune cercetarea unei părți a lexicului cuprins în trei scrieri normative, elaborate de reprezentanți ai Școlii Ardelene: Ioan Piurariu-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre* (1788), *Lesicon românesc-lătescu-ungurescu-nemțesc* (1825) și Ioan Alexi, *Grammatica daco-romana sive valachica* (1826). Corpusul pe care îl avem în vedere este format dintr-o categorie mai largă de termeni ce denumesc țări și locuitorii ai acestora. Deși se pot observa influențe certe între cele trei lucrări amintite, ele sunt complementare în ceea ce privește fondul de termeni referitori la continente, țări, regiuni și popoare, populații, etnii.

Lucrarea dorește să ilustreze varietatea acestor termeni care dovedesc nu numai o conștiință a identității, ci și una a alterității lingvistice și culturale, atât față de populații locale aloglote, cât și față de națiuni din diferite zone ale lumii. Etimologia acestor cuvinte, dintre care multe sunt neologisme, conduce spre latina clasică (pe cale livrescă), medievală și modernă ca model și sursă de împrumut în vederea modernizării limbii române.

Cuvinte-cheie: *Școala Ardeleană, identitate, diversitate, etimologie, toponime, etnonime.*

1. În sens cultural, relația între *identitate* și *diversitate* se reflectă, probabil cel mai bine, prin intermediul limbajului. Propriu acestuia este să exprime conștiința identității subiectului aflat în relație cu alți subiecți și, la un alt nivel, conștiința identității unei

comunități care se raportează la altă comunitate lingvistică. Pornind de la Aristotel, care, în *Politica*, definește omul prin limbaj, Eugeniu Coșeriu dezvoltă ideea limbajului ca fundament al asocierii în familie și în stat:

„[...] limbajul este manifestarea modului de a fi al omului, adică manifestarea alterității omului, a faptului că omul este un subiect între subiecte, care recunoaște posibilitatea altor subiecte de a conviețui cu el, manifestându-și prin limbaj – ca să zicem așa – conținutul propriei sale conștiințe în afara sa, deschizând conștiința spre alții, ca alții să accepte, să adopte conținuturile de conștiință și să le înțeleagă” (Coșeriu 1994, 182).

Limbajul se concretizează într-o limbă vorbită, iar unitatea lingvistică dă vorbitorului atât posibilitatea de a-și conștientiza identitatea¹, cât și capacitatea de a o transforma în alteritate, prin împărțirea ei cu ceilalți.

„Se face deci această identificare între limbaj în general și o limbă, ceea ce înseamnă nu numai că limbajul – ceea ce știm cu toții – se prezintă în mod necesar sub formă de limbă, ci că fiecare din aceste limbi este pentru vorbitorii ei și pentru vorbitori, în general, limbajul pur și simplu, modul în care această comunitate a interpretat lumea și o oferă ca lume universală tuturor celorlalte comunități” (Coșeriu 1994, 183).

Așa cum o limbă se creează printr-o evoluție în istorie, ea primind un nume propriu, prin care este recunoscută atât de vorbitorii ei, cât și de vorbitorii altor limbi (vezi Coșeriu 1994, 184), tot astfel comunitatea însăși de vorbitori primește un nume, asemenea unității politice (statului) în care se organizează, nume prin care se identifică în opoziție cu celelalte comunități lingvistice și politice. În același timp, ea trebuie să numească diferitele comunități cu care intră în contact direct, la distanță sau doar cultural (pe baza informațiilor istorice).

Dacă, la nivel primar, lumea se împarte între „vorbitorii” și „nevorbitorii” unei limbi², la nivel superior (politic, cultural, artistic) nevoia de identificare a vorbitorilor altor limbi a condus la formarea unor convenții care au evoluat până la formele acceptate în limba literară.

2. În viziunea lui Eugeniu Coșeriu, forma finală a evoluției unei limbi spre unitate este „limba exemplară”, pe care o caracterizează ca fiind: „o limbă unitară sau care tinde spre unitate [...], o normă ideală pentru toată comunitatea, deci o limbă standard, care este aproape numai un ideal de limbă, fără ca această limbă să fie generalizată, realizată în toate aspectele ei [...]” (Coșeriu 1994, 186). Dacă *limba comună* se constituie „într-un proces istoric și natural” (Coșeriu 1994, 187) din *limba istorică*, *limba exemplară*

¹ Deși nu se aplică tuturor comunităților lingvistice, afirmația „Limba este marca supremă a identității” (Pop 2019, 209) are justificare istorică pentru popoarele din estul Europei, mai cu seamă la români.

² „În multe limbi, sint socotiți și numiți « vorbitori » numai cei care *vorbesc* limba respectivă, adică numai cei care *știu să vorbească*, iar cei care *nu vorbesc* limba sînt « nevorbitorii », sînt « muții », cei care *bolborosesc*, sînt « barbarii »” (Coșeriu 1994, 183).

este rodul unui proces cultural, intenționat, de cultivare și normare. Actorii acestui proces sunt reprezentanții culturii scrise:

„Și aici intervin intelectualii, intervin cunoscătorii de limbă, intervin poeții și scriitorii ca să propună tocmai un model ideal de limbă. Faptul că pot propune modele diferite¹ nu are, din nou, nici o importanță din punct de vedere teoretic, fiindcă faptul fundamental este că, pentru aceeași limbă, pentru aceeași comunitate, aceleași baze, se propune un model sau alt model” (Coșeriu 1994, 187).

Spre deosebire de simplii vorbitori, intelectualii participă la un efort conștient nu numai de unificare a limbii, ci și de diversificare a ei pe baza unor norme unitare. Constituirea acestora și impunerea lor ca model este un proces care ține cont nu de individualitatea celui care normează, ci de identitatea masei de vorbitori.

„În acest sens, limba pentru vorbitor este *obligatio*, este *legământ* cu comunitatea actuală și cu comunitatea trecută. Pentru cei care consideră limba în mod reflexiv, și aceștia sînt intelectualii – lingviștii, poeții –, și care înțeleg să propună idealuri de limbă, acest legământ devine o sarcină, o misiune” (Coșeriu 1994, 188).

Desigur, acest proces se desfășoară în diacronie și rezultatele lui pot avea relevanță pentru perioade mai lungi sau mai scurte de timp, din momentul apariției culturii scrise. De asemenea, el nu privește exclusiv dezvoltarea internă a unei limbi, ci și armonizarea ei, în special prin împrumuturi, cu limbi de cultură străine.

3. Școala Ardeleană este prima² și, totodată, cea mai importantă mișcare culturală conștientă de misiunea ei în ceea ce privește modernizarea și normarea limbii române. Într-un context special, cu o tradiție scrisă relativ restrânsă, într-un spațiu dominat (politic) de limbi cu o cultură scrisă superioară (germana, maghiara), corifeii Școlii Ardelenelor folosesc latina, limba de cultură a epocii, pentru a crea un model de identitate, în același timp românească și europeană, limbii lor³.

Pe baza materialului referitor la denumirile de țări (regiuni) și de popoare (etnii), excerptat din două lucrări normative reprezentative⁴: Ioan Piuariu-Molnar, *Deutsch-Walachische Sprachlehre* (Viena, 1788) și Ioan Alexi, *Grammatica Daco-Romana sive Valachica* (Viena, 1826), comparat cu articolele similare din ****Lesicon*

¹ „Toți [scriitorii n.n.] își puneau problema creării limbii literare unitare a poporului român, adică a limbii naționale, încă neexistentă pînă atunci, dar fiecare o înțelegea altfel” (Ivănescu 1969, 25).

² „Timp de aproape un secol, de pe la 1780 pînă la 1880, limba literară românească a fost supusă unui proces de perfecționare și îmbogățire din partea scriitorilor români, care încercau să exprime în ea gîndirea și sentimentele omului modern, ceea ce a dus la multe schimbări ale limbii literare.” (Ivănescu 1969, 24).

³ „Altfel spus, dialogul cu „marea” Europă va contribui la accentuarea conștiinței etnice, la evidențierea propriei identități naționale, concretizată prin lucrările istoriografice, și va obliga, în același timp, la crearea unui instrumentar comunicativ, realizat de către mișcarea gramaticală și lexicografică” (Aldea 2007, 11).

⁴ Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae* (Viena, 1780) și Ioan Budai-Deleanu, *Fundamenta grammatices linguae Romaenicae* (1812) nu conțin exemple.

românescu-lătinescu-ungurescu-nemțescu (Buda, 1825), se constată intenția autorilor de a propune modelul latinesc în formarea unei terminologii proprii românești, spre deosebire de cea germană și de cea maghiară. De asemenea, se pot observa sursele care, prin atestarea lor atât în Antichitatea clasică și creștină, cât și în Evul Mediu, au devenit modele pentru ardelenii care au studiat limba și cultura latină la Blaj, Viena sau Roma.

În paralel cu păstrarea tradiției de denumire a unor țări prin sintagme formate din substantivul *Țara* însoțit de un determinant adjectival cu sufixul *-esc/-ească* (după model slav) și din *Țara* cu un determinant substantival în genitiv (model existent și în latină), devine evidentă preferința pentru formele latinești (atestată deja în Antichitate) și pentru cele latinizate (atestată în perioada Evului Mediu și în latina modernă), cele mai multe formate cu sufixul *-ia*¹.

Sintagmele formate din substantivul *Țară* (*Téra, Tiéra*) și un determinant își au corespondent, cu topică diferită, atât în construcțiile maghiare (cu *ország*) și în compusele germane cu (*-land*), cât și în construcții latinești atestate în perioada clasică, cu substantivul *terra* având deja sensul de „țară”: „[...] *terra Gallia* Caes. 1, 30, 2, la Gaule; *terra Italia* Liv. 29, 10, 5, la terre d'Italie, l'Italie, cf. Liv. 30, 32, 6; 29, 23, 10; 38, 58, 5 [...]” (Gaffiot 2000 s.v. *terra*).

Având în vedere rolul pe care l-a avut cultura latină în formarea și activitatea reprezentanților Școlii Ardelene², este evident faptul că aceste denumiri latinești vechi devin atât sursă de împrumut, cât și model în efortul de normare a limbii române. Cunoscută internațional, acestea prezintă și avantajul, atât pentru vorbitorii culți, cât și pentru cei simpli, de a nu necesita adaptarea la sistemul fonetic al românei, contribuind astfel la o latinizare directă a lexicului românesc. Comparația cu denumirile lor în germană și maghiară, limbi oficiale în Transilvania secolelor XVIII-XIX, scoate în evidență alegerea deliberată a filologilor ardeleni de a prelua denumirile de țări/regiuni/foste provincii ale Imperiului Roman, atestate în latina clasică: *Italia, Germania, Britannia, Hispania* etc.

Majoritatea denumirilor de țări europene sunt atestate deja în literatura latină clasică, la autori foarte diverși³. În afara textelor istorice ale unor autori precum Caesar, Titus Livius, Suetonius, Tacitus, aceste nume apar la marii poeți ai Antichității latine:

¹ Luând în considerare faptul că toponimele în *-ia* sunt formate deja în limba latină, în epoci diferite, nu susținem afirmația conform căreia: „[...] *-ia* apare în numeroase nume de țări sau de regiuni (adesea sub forma *-ie*) toate având corespondente în alte limbi. Multe cuvinte cu această finală sunt neanalizabile: *Asia, Pomernia* etc., dar altele sunt analizabile, deoarece cuvântul care desemnează pe locuitorul țării sau regiunii respective circulă independent în aceleași texte: *Bulgaria* U.Let. 104/3 (cf. *bulgar, rus. Bolgarija, fr. Bulgarie, it. Bulgaria*), *Dachia, Dația*, C.Let. 41/10 (cf. *dac, lat. Dacia, rus. Dakija, pol. Dątsija*), *Galia* LSR 95^{v2}/4 (cf. *gal, lat., it. Gallia*), *Persia* (a. 1703) Crest. II 66/1 (cf. *pers, lat. Persia*), tot așa: *Italia, Portugalia, Prusia, Rusia, Vlahia* etc., care au corespondente în una sau mai multe limbi: latină, greacă, bulgară, poloneză, franceză, italiană și baze posibile în numele de locuitori (*ital, portugal, prus, rus, vlah* etc.)” (Popescu-Marin (coord.) 2007, 60).

² „Una din problemele prezente în discuțiile despre îmbogățirea vocabularului a fost limba din care să se împrumute. Cultura latină a cărturarilor din Școala ardeleană și convingerea lor că limba noastră se înrudește cu latina i-a făcut să o considere drept principala sursă de împrumut” (Nicolescu 1971, 36).

³ Datorită varietății lor, vom reda numele autorilor antici cu forma din limba latină.

Vergilius, Horatius, Ovidius, la unii dintre cei mai reprezentativi autori latini, precum Cicero, Seneca, Quintilianus. De asemenea, o parte dintre ele sunt menționate și în textele din perioada latinei târzii creștine, la Augustinus, Hieronymus, Ambrosius etc., și la scriitorii laici, Eutropius, Ammianus Marcellinus etc. Numele de țări și de regiuni care nu apar în scrierile antice sunt atestate în Evul Mediu și în latina modernă (ca idiom supranațional) cu denumiri latinizate, grație circulației lor în epocă.

Materialul a fost excerptat din capitolele special dedicate numelor de locuri din cele două gramatici: XIX. *Despre țări* [desprezări] *Von den Ländern*, XX. *Numele neamurilor* [numele neamurilor] *Die Geschlechts Namen* (Piuariu-Molnar 1788) și XXVII. *Despre Țeri. De Terris seu Regionibus*; XXVIII¹. *De Nomele Natiilor séu Popórelor. De Nominibus Nationum seu Populorum* (Alexi 1826) și din articolele *Lexiconului de la Buda* (1825). Se remarcă varietatea tipurilor de toponime (țări, regiuni, continente) și de etnonime, o mare parte dintre acestea fiind neologisme în limba română.

3.1 Teritorii locuite de români:

Transilvania [...] *Transilvanien* (*Siebenbürgen*, 1823); **Ardealul, Țara Ardealului** [...] *Siebenbürgen* (Piuariu-Molnar 1788);

Ardélu [...] *Transylvania*: Erdély Ország: *Siebenbürgen* (LB 1825 s.v. *Ardélu*) / **Ardelénu** [...] adj. *transylvanus*: erdélyi; erdély országi: ein Siebenbürger (LB 1825 s.v. *Ardelénu*);

Transilvania *Transylvania* / un **Transilvanu** [Transilvan] *Transylvanus*; **Tiéra Ardelului** [*Țeara Ardealului*] *M. Principatus Transylvaniae* / un **Ardelénu** [un Ardelean] *Transylvanus* (Alexi 1826).

OBS.: Toponimul *Transylvania* din latina medievală, format din *trans* „peste” (= *ultra* „dincolo de”) și *sylva* (*silva*) „pădure”, (v. Cherpillod 1991 s.v. *Transylvanie*) cu suf. lat. *-ia*, devine curent, alături de *Ardeal* (< *Erdély* < *erdö* „pădure”) (DELR s.v. *ardelean*).

Țara Rumânească (Țara Românească, 1823) [...] *Walachey* / un **român** [...] *ein Walach* (Piuariu-Molnar 1788, 1823);

Țéara Románescă *Valachia, Olachia*: Oláh ország: die Wlachen (LB 1825 s.v. *Románescu*) / **Románu** [...] subst. *valachus, vlachus, dacoromanus*: oláh: der Walache – **Romána**: *valacha, dacoromana*: oláhné, olászszony: die Valachina (LB 1825 s.v. *Románu*);

Tiéra Románescă [*Țeara Românească*] *Principatus Valachiae, Valachia* / un **Románu** [Român] *Daco-Romanus sive Valachus* (Alexi 1826).

OBS.: *Țara Rumânească (Țara Românească)*, denumire a Munteniei atestată în textele românești din literatura veche, începând cu *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), apoi la Coresi, la cronicari etc. (v. DLR 2010 s.v. *românesc*). Sintagma a fost păstrată în toate epocile, în ciuda folosirii toponimului *Vala(c)hia* în textele oficiale slave, germane etc.

¹ Eroare în textul original: XXVII.

Moldova [...] *Moldau*; **Țara Moldovei** (**Țara Moldovii**, 1823) [...] *Moldau* (Piuaru-Molnar 1788);

Moldova [...] *Moldavia*: Moldva, v. Moldavia: die Moldau (LB 1825 s.v. *Moldova*) / Moldovénu [...] *moldavus*: moldovai: moldaisch, aus der Moldau (LB 1825 s.v. *Moldovénu*);

Moldova *Moldavia* / un **Moldovanu** [Moldovan] *Moldavus* (Alexi 1826).

OBS.: *Moldova*, toponim probabil de la hidronim, are o etimologie incertă (v. Cherpillod 1991 s.v. *Moldavie*). Sintagma *Țara Moldovei* apare frecvent în literatura română veche, la autori ecleziastici (Varlaam, Dosoftei), la cronicari etc. (v. DLR 2010 s.v. *moldovean*).

Bănatul [...] *Banat* (Piuaru-Molnar 1788);

Bănatu [...] „o parte a Țerei ungaréscă”: *Banatus*: Banatus: der Bannat (LB 1825 s.v. *Bănatu*);

Bănatu [*Bănat*] *Banatus* / un **Bănătianu** [*Bănățan*] *homo ex Banatu* (Alexi 1826).

OBS.: *Banat* (magh. *Bánát*, sb. *Banorina*), format de la sb. *ban* „domn, stăpân”, în relație cu rus. *nan*, pol. *pan*, ceh *pán* etc. (v. Cherpillod 1991 s.v. *Banat*, cf. DLR 2010 s.v. *Bánát*, *Bănát*).

Bucovina *Bucovina* / un **Bucovinénu** [*Bucovinean*] *Bucovinensis* (Alexi 1826).

OBS.: *Bucovina* (ucr. *Bukovina*) este „țara fagilor”, de la sl. *Букъ* „fag” (v. Cherpillod 1991 s.v. *Bucovine*).

Țara Săcuiașă [...] *Szecklerland* (Piuaru-Molnar 1788)

Tiéra Secuécă¹ [*Țeara Secuească*] „terra Siculorum” (Alexi 1826).

OBS.: În texte românești din perioada veche apare sintagma *scaunele secuiești* (v. DLR 2010 s.v. *secuieșc*).

3.2 Țări învecinate:

Țara Ungurească (**Ungaria**, 1823) [...] *Ungarn* / un **ungur** [...] *ein Unger* (*Ungar*, 1823) (Piuaru-Molnar 1788);

Țera Ungurésca: *Hungaria*: Magyar Ország: Ungarn, Ungerland (LB 1825 s.v. *Ungurescu*) / **Unguru** [...] *Ungarus*, *Hungarus*: Magyar: der Unger, oder Ungar –

Unguróe: *Ungara*: Magyar aszszony: die Ungarinn, oder Ungerinn (LB 1825 s.v. *Unguru*);

Ungaria *Hungaria*; **Tiéra Ungurésca** [*Țeara Ungurească*] *Regnum Hungariae* / un **Unguru** [*Ungur*] *Hungarus* (Alexi 1826).

OBS.: Originea toponimului românesc este lat. *Hungaria*, atestat în latina medievală, format cu suf. *-ia*, de la *Hungari* „unguri” (v. Cherpillod s.v. *Hongrie*).

¹ Scris: *Secuécă* (probabil *Secuésca* [Secuească]).

Austria [...] *Oesterreich* / un **austriah** [...] *ein Oesterreicher* (Piuariu-Molnar 1788);
Austria *Austria* / un **Austriacu** [*Austriac*] *Austriacus* (Alexi 1826).

OBS.: *Austria*, atestat în sec. VIII, în *Historia gentis Langobardorum*, e o latinizare a germ. *Austro* „oriental” (v. Cherpillod 1991 s.v. *Austria*). În română, forma *Austriac* e atestată în 1794, la Văcărescu, *Ist.* 124 (DELR s.v. *austriac*).

Rusia (**Russia**, 1823) [...] *Rußland*; **Țara Rusască** (**Țara Russască**, 1823) [...] *Rußland* / un **rus** [...] *ein Ruß* (Piuariu-Molnar 1788);

Rusia [...] *Russia*: Orosország: das Russland, Reussen (LB 1825 s.v. *Rusia*);
Impărația Rusescă: *Imperium russicum vel Russico-Moscoviticum*: orosz birodalom: das russische Reich (LB 1825 s.v. *Rusescu*) / **Rusu** [...] a) de suptu împărăție
Muscăcescă: *Russus*: Orosz: der Russe, Reusse [...] (LB 1825 s.v. *Rusu*);

Rusia *Russia*; **Tiéra Rusescă** [*Țeara Rusească*] *Imperium Russicum* / un **Rusu** *Russus* (Alexi 1826).

OBS.: *Rusia* este un toponim format în latina medievală de la *Russi* „ruși” (vezi și lat. med. *Russius*), atestat în greaca bizantină cu forma *Ρωσία* (Rhosia) (cf. Cherpillod 1991 s.v. *Russie*). *Rus*, din rus. *русь*, este atestat la cronicarii moldoveni (vezi DLR 2010 s.v. *rus*¹).

3.3 Țări din Europa:

Anglia [...] *England*; **Țara Anglizască** (**Țara Englezască**, 1823) [...] *England* / un **anglez** [...] *ein Engländer* (Piuariu-Molnar 1788);

Anglia [...]: nume propriu a unei Țeră séu Țenutu: *Anglia*, Angoly ország: die England (LB 1825 s.v. *Anglia*) / **anglu** [...] *Anglus*: angoly: Engländer (LB 1825 s.v. *anglu*);
 un **Anglesu** [*Anglez*] *Anglus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Anglia* s-a format de la etnonimul *Anglii*, *ōrum* „popor din Germania” la Tac. *G.* 40 și *Angli, orum* „anglii, popor germanic, stabilit în Marea Britanie”, atestat în latina târzie, sec. V., la Greg. M. *Ep.* 11, 65 (Gaffiot 2000 s.v. *Anglii* și *Angli*). *Anglez*, *anglu*¹ < fr. *anglais* (DLR 2010 s.v. *englez*).

Italia [...] *Italien*; **Țara Talienească** (**Țara Italienească**, 1823) [...] *Wälschland* / un **italian** [...] *ein Wälscher* (*ein Italiener*, 1823) (Piuariu-Molnar 1788);

Téra tãlienescã: *Italia*: Olasz ország: Italien, Wälschland (LB 1825 s.v. *Tãlienescu*) /
Tãliãnu [...] subst. *Italis*: Olasz: der Itãliãner (LB 1825 s.v. *Tãliãnu*);

Italia *Italia*; **Tiéra Italienească** [*Țeara Italienească*] *Regnum Italiae* / un **Italianu** [*Italian*] *Italus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Italia* (gr. Ἰταλία) are o mare frecvență în literatura latină, fiind atestat la majoritatea autorilor latini, începând cu Ennius (sec. III-II a.C.), la autorii clasici și la autorii creștini. Toponimul apare de șapte ori în versiunea latină a *Bibliei* (nu și în *Septuaginta* în limba greacă): *Num.* 24, 24; *Iez.* 27, 6; *Is.* 66, 19; *Evr.* 13, 24; *Fapt.* 18, 2; 27, 1; 27, 6.

¹ Mai plauzibil ni se pare să considerăm forma *anglu* ca împrumut din lat. *Anglus*.

Italia (Italiia) este atestat la cronicari: M. Costin (*De neamul moldovenilor, din ce țară au eșit strămoșii lor*), N. Costin (*Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*). *Italianii* (Cantacuzino, *Ist.* 59), *italianului* (M. Costin, NM 246, Cantemir HR 54 ș.a) (apud DILR 1992 s.v. *italian*). *Italian* (var. *tálian*): din it. *italiano*, magh. *talián* (DILR 1992 s.v. *italian*).

Țara Nemțască [...] *Deutschland* / un **neamț** [...] *ein Deutscher* (Piuaru-Molnar 1788);

Ghermania [...] subst. *germania*: német ország: Deutschland (LB 1825 s.v. *Ghermania*); **Țéra nemțescă**: *Germania, Alemannia*: Német Ország: Deutschland (LB 1825 s.v. *Nemțescu*) / **Niamțiu** [...] *Germanus, Teodiscus, Teuto, Alemannus*: Német: der Deutsche. – **Nemțóe, Nemțóicá**: *Germana, Teodisca*: Német Aszszony: eine Deutsche (LB 1825 s.v. *Niamțiu*).

Germania „Germania”; **Tiéra Neamtiască** [Țéara Neamțască] *Regnum Germaniae* / un **Alemanu** [*Aleman*] sau **Neamtíu** [*Neamț*] *Germanus* (Alexi 1826).

OBS.: În literatura latină, toponimul *Germania* este atestat la marii poeți: Vergilius, Horatius, Ovidius, la oratori: Cicero, Quintilianus, la istorici: Caesar, Velleius Paterculus, Tacitus, Suetonius, Eutropius, Claudianus (*Bellum Geticum*), Ammianus Marcellinus, la filozofi: Seneca, în tratate de știință: Plinius maior, la autorii creștini: Tertullianus, Hieronymus, Irenaeus, dar nu apare în *Biblie*.

Gherman (1667-1669) este atestat la M. Costin, NM, 268 („Neamul nemțescu suptu acéste numere: întîi [...] *alamani* [...]; al doilea nume: *gherman*, adecă „doi frați, latinéște *ghermanus*.”), Cantacuzino, *Ist.* 70, Cantemir, HR 20 ș.a., N. Costin, L. 54 (apud DILR 1992 s.v. *gherman*). *German*: din lat. *Germanus* (DLR 2010 s.v. *german*).

Franția [...] *Frankreich* / un **franțoz** [...] *ein Franzos* (Piuaru-Molnar 1788);

Franția [...] *Gallia*: Frantzia ország: Frankreich (LB 1825 s.v. *Franția*) / **Frâncu** [...] subst. *francus, gallus, francô-gallus*: frantzia: der Franzose (LB 1825 s. v. *Frâncu*) ;

Franția [*Franța*] *Francia*; **Tiéra Francéscă** [Țéara Francească] *Regnum Franciae* / un **Franțosu** [*Franțoz*] sau **Frâncu** [*Frânc*] *Franco-Gallus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Francia* e atestat în perioada târzie, cu sensul de „țară a francilor” (fără a corespunde teritoriului actual), la autori creștini și laici: Hieronymus, Ausonius, Claudius Claudianus, Ammianus Marcellinus (v. Gaffiot 2010 s.v. *Francia*).

Forma *franțoz* „francez” este atestată la Cantacuzino, NI, 127^v (apud DILR 1992 s.v. *franțoz*).

Frânc: din paleosl. *frangъ* (DLR 2010 s.v. *frânc*); *franțoz*: germ. *Franzose* (vezi DLR 2010 s.v. *francez*; cf. DILR 1992 s.v. *franțoz*).

Un **grec** [...] *ein Grieche*; un **elin** [...] *ein Eliner* (*ein Helener*, 1823) (Piuaru-Molnar 1788);

Țera grecescă: *Graecia*: görög ország: Griechenland (LB 1825 s.v. *Grecescu*) / **Grecu** [...] *graecus*, *grajus*: görög: der Grieche; - **Grecóe**, séu **Grecoitiá**; *graeca*, *graja*: görögné: Griechin (LB 1825 s.v. *Grecu*);

Greția [*Greția*] *Graecia*, **Tiéra Grecescă** [*Țeara Grecească*] *Imperium Graecum* / un **Grecu** [Grec] *Graecus*, un **Elinu** [Elin] *Helenus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Graecia* este format de la *graecus* „grec” (gr. Γραικός), fiind atestat frecvent în toată literatura latină, începând cu perioada arhaică: Livius Andronicus, Ennius și Plautus, la marii poeți: Vergilius, Propertius, Ovidius, Horatius, Lucanus, Iuvenalis, la istorici: Titus Livius, Sallustius, Velleius Paterculus, Tacitus, Suetonius, Eutropius, Ammianus Marcellinus, la oratori: Cicero, Quintilianus, în tratatele lui Varro, Plinius maior, la filozofi: Seneca și la autorii creștini: Tertullianus, Lactantius, Ambrosius, Arnobius, Augustinus, Hieronymus, Hilarius ș. a. *Graecia* (*regnum Graeciae*) este menționat în varianta latină a *Bibliei* (spre deosebire de cea grecească): *Iez.* 27, 13; 27, 19; *Zah.* 9, 13; *1 Mac.* 1, 1; 6, 2; *Dan.* 11, 2; *Is.* 66, 19; *Fapt.* 20, 2.

Grec e atestat la Coresi (vezi DLR 2010 s.v. *grec*). *Grec*: din lat. *Graecus* (DLR 2010 s.v. *grec*).

Țara Horvățască [...] *Kroatien* / un **croat** [...] *ein Kroat*, un **horvat** *ein Kroat* (Piuariu-Molnar 1788);

țera horvătescă: *Croatia*: Horvát Ország: Kroatien (LB 1825 s.v. *Horvátescu*) / **Horvatu** [...] *Croata*: Horvát: der Croat (LB 1825 s.v. *Horvatu*);

Tiéra Horvatiască [*Țeara Horvațască*] *Cro[a]tiae Regnum* / un **Horvatu** [Horvat] *Croata* (Alexi 1826).

OBS.: *Horvát*, -ă: din ung. *horváth* (DLR 2010 s.v. *croat*).

Hispania (Spania, 1823) [...] *Spanien* / un **spaniol** [...] *ein Spanier* (Piuariu-Molnar 1788);

Hispania *Hispania* / un **Spaniolu** [Spaniol] *Hispanus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Hispania* (*Spānia*) este un nume latinizat, probabil după un etimon fenician/punic (v. Cherpillod 1991 s.v. *Espagne*), atestat în scrierile unor autori antichi importanți: Titus Livius, Sallustius, Caesar, Cicero, Seneca, Tacitus, Quintilianus, Plinius maior, Suetonius, Lactantius, Arnobius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Eutropius, Ammianus Marcellinus.

Spaniol (1701-1750), cu sensul „originar din Spania”, este atestat la Cantacuzino, *Ist.* 13: „Ulpie Traian, carele să trăgea de neam spaniol” (apud DILR 1992 s.v. *spaniol*). *Spaniol*: it. *spagnolo* (DLR 2010 s.v. *spaniol*).

Britania [...] *Britanien* (Piuariu-Molnar 1788);

Britania *Britannia* (Alexi 1826);

OBS.: Lat. *Britannia*, ca denumire a provinciei Imperiului Roman, este atestat la diverși autori antichi: Catullus, Propertius, Caesar, Cicero.

Britani (1736-1738) „locuitori ai Britaniei” este atestat la N. Costin, C. 289 (apud DILR 1992 s.v. *britani*).

Holandia (**Hollandia**, 1823) [...] *Holland* / un **holandez** [...] *ein Holänder* (*ein Holländer*) (Piuariu-Molnar 1788);

Hollandia [...] *Hollandia*: *Hollandia*: *Hollandien* (LB 1825 s.v. *Hollandia*);

Holandia *Hollandia* / un **Hollandes** [*Hollandez*] *Hollandus* (Alexi 1826).

OBS.: *Hollandia* este un nume germanic latinizat (*Holtland*, compus din *holt* „lemn” și *land* „țară, pământ”; v. Cherpillod 1991 s.v. *Hollande*), numele latin al locuitorilor, *Hollandi*, fiind atestat într-un text din sec. al XII-lea.

Etonimul *holendezi* apare deja la M. Costin, L, 76 (apud DILR 1992 s.v. *olandez*). *Olandez* de la numele propriu *Olanda*. Cf. fr. *Hollandais*, it. *olandese* (DLR 2010 s.v. *olandez*).

Irlandia [...] *Irland* (Piuariu-Molnar 1788);

Irlandia *Irlandia* / un **Irlandu** [Irland] *Irlandus* (Alexi 1826).

OBS.: *Irlandia* este un nume latinizat, de la *Éire* (din celtică) (v. Cherpillod 1991 s.v. *Irlande*).

Polonia [...] *Polen*, **Țara Leșască** [...] *Polenland* / un **leah** [...] *ein Pol* (*ein Pohl*, 1810; *ein Pohle*, 1823) (Piuariu-Molnar 1788);

Țera Lesescă: *Polonia*: *Lengyelország*: *Polen* (LB 1825 s.v. *Lesescu*) / **Lésu** [...] *Polonus*: *Lengyel*: *der Pole*, *Polack*, *Pohle*. **Leșoică:** *Polona*: *Lengyel aszszony*: *die Polafinn* (LB 1825 s.v. *Lésu*);

Polonia *Polonia*, **Tiéra Lesescă** [*Țeara Leșască*], **Tiéra Polacului** [*Țeara Polacului*] *Regnum Poloniae* / un **Polonu** [*Polon*], un **Polacu** [*Polac*], un **Leșu** [*Leș*] *Polonus* (Alexi 1826);

OBS.: *Polonia* este un toponim latinizat (în lat. medievală) de la cuvântul slav *pole* „câmp” (v. Cherpillod 1991 s.v. *Pologne*).

Polon: din lat. med. *Polonus* (DLR 2010 s.v. *polon*); *polac*: din pol. *Polak*. Cf. ucr. *поляк*, rus. *поляк* (DLR 2010 s.v. *poleac*); *leah* (*leș*): din ucr. *лях* (DLR 2010 s.v. *leah*¹).

Șveția¹ [...] *Schweitzerland* (Piuariu-Molnar 1788);

Șvaițu [...] *Helvetia*: *Svajtz Ország*: *die Schweiz* (LB 1825 s.v. *Șvaițu*).

Svetia² [*Șveția*] *Svetia* (Alexi 1826);

Helvetia [*Helveția*] *Helvetia* (Alexi 1826).

OBS.: Ca adjectiv feminin (*helvetius*, *a*, *um* „helvetic”), cuvântul e atestat doar la Caesar, *De bello Gallico* 1, 12, 4 și 1, 12, 6, în sintagma *civitas Helvetia/civitatis Helvetiae*, cu sensul de „poporul helvet”. Ca toponim, *Helvetia* e un derivat de la numele populației: *Helvetii, iorum*.

¹ Posibilă confuzie, prin latinizarea denumirii germ. *Schweiz* a Elveției. Cf. un **șved** [...] *ein Schwed* (Piuariu-Molnar 1788).

² Probabil denumire a Suediei, vezi n. pr. *Sveția* (DLR 2010 s.v. *șved*).

Litavnia [...] *Lithauen* (Piuariu-Molnar 1788).

Litvania *Lithvania* (Alexi 1826).

OBS.: *Litvania* este o variantă din latina medievală a toponimului lit. *Lietuva* (rus. *Литва́*, pol. *Litwa*) (v. Cherpillod 1991 s.v. *Lituanie*).

Malta [...] *Maltha* / un **maltez** [...] *ein Maltheser* (Piuariu-Molnar 1788);

Malta *Maltha* (Alexi 1826).

OBS.: *Malta* este o modificare a numelui latin *Melita, ae*, provenit din gr. *Μελίτη, ης* (v. Cherpillod 1991 s.v. *Malte*).

3.4 Regiuni istorice din Europa:

Dalmatia [*Dalmația*] *Dalmatia* / un **Dalmatá** *Dalmata* (Alexi 1826).

OBS.: Numele provinciei latine *Dalmatia* este atestat la unii dintre cei mai mari scriitori ai Antichității, în epistole, poezii, tratate, la: Cicero, Ovidius, Tacitus, Plinius maior, Suetonius, precum și la mari autori creștini: Hieronymus, Irenaeus, Orosius sau laici: Eutropius. Toponimul apare în *Biblie*, în *II Tim.* 4, 10.

Dalmat: din fr. *dalmate*. Cf. lat. *Dalmata*. Este atestat la I. Goleșcu, C. (DLR 2010 s.v. *dalmat*).

Istria *Istria*, un **Istriianu** [Istriian] *Istrianus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Istria* (toponim format de la *Ister*, numele cursului inferior al Dunării, v. Cherpillod 1991 s.v. *Istrie*) este un happax în literatura latină antică, fiind atestat târziu, la Martianus Capella (sec. V), în *De nuptiis Philologiae et Mercurii* VI, 639. *Histria* (din gr. Ἰστρία, cu *h* probabil nepronunțat) este întâlnit mai frecvent, în special la istorici (Titus Livius, Tacitus, Suetonius, Ammianus Marcellinus), în *Naturalis historia* a lui Plinius maior și chiar la autori creștini (Hieronymus).

Un **mațedonian** [...] *ein Mazedonier* (Piuariu-Molnar 1788), *ein Macedonier* (Piuariu-Molnar 1823);

Mațedonia [*Mațedonia*] *Macedonia* / un **Mațedonianu** [*Mațedonian*] *Macedonianus*¹ (Alexi 1826).

OBS.: Ca denumire a regiunii din nordul Greciei, toponimul *Macedonia* este atestat foarte frecvent în textele autorilor latini, începând cu Plautus și continuând cu poeți cunoscuți: Ovidius, istorici: Titus Livius, Caesar, Curtius Rufus, Tacitus, Suetonius, oratori: Cicero, filozofi: Seneca, autori de tratate: Varro, Terentius, Vitruvius, Plinius maior, precum și cu autori creștini și târzii: Tertullianus, Arnobius, Ambrosius, Augustinus, Cassianus, Hieronymus, Irenaeus, Eutropius, Ammianus Marcellinus. Sunt frecvente aparițiile toponimului în *Biblia* latină, exclusiv în cărți din *Noul Testament*: *Fapt.* 16, 9; 16, 10; 16, 12; 18, 5; 19, 21; 19, 22; 20, 1; 20, 3; *Rom.* 15, 26;

¹ Scris: *Macedinianus*.

I Cor. 16, 5; *II Cor.* 1, 16; 2, 13; 7, 5; 8, 1; 11, 9; *Filip.* 4, 15; *I Tes.* 1, 7; 1, 8; 4, 10; *I Tim.* 1, 3.

Derivatul *machideanean* este atestat în *Cod. vor.* 84, 9 (vezi DLR 2010 s.v. *Macedoneán*).

Moscóvia [...] *Moskau* / un **muscal** [...] *ein Moskowiter (ein Moskovitter)* (Piuariu-Molnar 1788);

Moscovia [...] *Moscovia*: Muszkaország: die Moskau (LB 1825 s.v. *Moscovia*); **Țera muscácescă**: *Moscovia*: Muszka Ország: die Moskau (LB 1825 s.v. *Muscácescu*) / **Moscovitu**, **Muscanu** vezi **Muscalu** [...] subst. *Moscovita*: Muszka: der Moscovite (LB 1825 s.v. *Muscalu*);

Moscovia *Moscovia* / un **Muscanu** *Moscovita* (Alexi 1826).

OBS.: *Moscovia* este o formă latinizată a denumirii slave (*Москва*).

un **tot** [...] *ein Schlavak* (Piuariu-Molnar 1788);

Slavonia *Slavonia* / un **Slavu** [Slav] (**Totu** [Tot]) *Sclavus* (Alexi 1826).

OBS.: În lat. medievală: *Slavonia (Sclavonia)* „țara slavilor” (vezi Blaise 1975 s.v. *Slavonia* și s.v. *Sclavonia*); *slavus (sclavus)* „sclav” (vezi Blaise 1975 s.v. *slavus* și s.v. *sclavus*).

Slav: din fr. *slave* (DLR 2010 s.v. *slav*); *tot (tăut)* „nume dat slovacilor”, din magh. *tót* (DLR 2010 s.v. *tăut*).

Bavaria [...] *Bayern* / un **bavar** [...] *ein Bayer* (Piuariu-Molnar 1788);

Bavaria *Bavaria* (Alexi 1826).

OBS.: *Bavaria* este denumirea din latina modernă, formată de la *Baiuarii, Baioarrii, Baiuwares* „bavarezi” (v. Cherpillod 1991 s.v. *Bavière*). Forma *bavar* nu este consemnată în dicționarele românești.

Brandenburghia [...] *Brandenburg* (Piuariu-Molnar 1788);

Brandenburgia *Brandenburgia* (Alexi 1826).

OBS.: Denumire latinizată a numelui germanic *Brandenburg* (cu primul element probabil de origine slavă, v. *Brno* + *burg*).

Burgúndia [...] *Burgund* (Piuariu-Molnar 1788);

Burgundia *Burgundia* (Alexi 1826).

OBS.: Denumirea *Burgundia*, *-ae* este atestată în latina târzie, la Cassiodorus (sec. VI). Cuvântul e format de la numele populației: *Burgundii, orum (Burgundiones, um)*, atestat la autori târzii, precum: Orosius, Hieronymus, Ammianus Marcellinus.

Flandria [...] *Flandern* (Piuariu-Molnar 1788);

Flandria *Flandria* (Alexi 1826).

OBS.: *Flandria (Flandris)* – denumire din latina modernă (v. Cherpillod 1991 s.v. *Flandre*).

Lotringhia [...] *Lothringen* (Piuariu-Molnar 1788);

Lotaringia *Lotharingia* (Alexi 1826).

OBS.: Denumire formată în latina medievală, de la numele regelui Lothair II (sec. IX).

Piemontul [...] *Piemont* (Piuariu-Molnar 1788);

Piemontu [*Piemont*] *Pedemontium* (Alexi 1826).

OBS.: *Pedemontium* este un compus din latina medievală, format din *pes, pedis* „picior” și *mons, tis* „munte”; vezi v. it. *pie di monte* (it. *Piemonte*) și fr. *Piémont* (v. Cherpillod 1991 s.v. *Piémont*). Ca substantiv comun, *piémont* este atestat în franceză abia în sec. XX, de unde a fost împrumutat și în română (vezi DLR 2010 s.v. *piemont*).

Neapólia [...] *Neapel* / un **neapolitan** [...] *ein Neapolitaner* (Piuariu-Molnar 1788);

Neapol *Neapolis* / un **Neapolitanu** [*Neapolitan*] *Neapolitanus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Neapolis* < gr. *Νεάπολις* (v. Cherpillod 1991 s.v. *Naples*).

venețian [...] *ein Venezianer* (Piuariu-Molnar 1788);

Veneția [...] *Venetiae*: Velente: Venedig (LB 1825 s.v. *Veneția*);

un **Venetianu** *Venetus* (Alexi 1826).

OBS.: *Venetia*, ca toponim al regiunii din nord-estul Galiei cisalpine, este atestat în latina clasică, la autori ca Titus Livius, Vitruvius, Plinius maior, și târzie: Ausonius, dar nu și la autorii creștini.

Venețian este atestat în literatura română veche la cronicari (M. Costin, Neculce), la Cantemir etc. (v. DLR 2010 s.v. *venețian*).

Sacsonia (Saxonia), Piuariu-Molnar 1823) [...] *Sachsen* (Piuariu-Molnar 1788) / un

Sas [...] *ein Sachs* (Piuariu-Molnar 1788);

Țérah Sáséscă *Saxonia*: Szakszonia: Sachsen (LB 1825 s.v. *Sásescu*) / **Sasu** [...] subst. *Saxo*: Szász: der Sachse, **Sască**, **Sásóică** femina *Saxo*: Szászné: die Sächsinn (LB 1825 s.v. *Sasu*);

Sacsonia *Saxonia* / un **Sasu** *Saxo* (Alexi 1826).

OBS.: *Saxonia* – denumire atestată în latina târzie, la Avitus (sec. VI), Fortunatus (sf. sec. VI), formată de la numele populației: *Saxones, um*, menționată, printre alții, la mari autori creștini (Ambrosius, Hieronymus) și la istorici târzii (Eutropius, Ammianus Marcellinus).

Silezia [...] *Schlesien* (Piuariu-Molnar 1788);

Silesia *Silesia* (Alexi 1826).

OBS.: *Silesia* este denumirea latinizată (din lat. medievală), corespunzătoare pol. *Śląsk*, ceh. *Slezsko* și germ. *Schlesien* (v. Cherpillod 1991 s.v. *Silésie*).

Bohemia [...] *Böhmen* / un **bohem** [...] *ein Böhm* (Piuaru-Molnar 1788);

Boemia [...] o Țară în Impăria Austriei: *Bohemia*: Tseh ország: Böhmen oder Bóheim (LB 1825 s.v. *Boemia*) / **Boemu** [...] subst. omu din Boemia: *Bohemus*: Cseh: der Bóhme (LB 1825 s.v. *Boemu*).

un **Boemu** *Bohemus* (Alexi 1826).

OBS.: De la toponimele latinești *Boihēmum*, atestat la Tacitus, în *Germania*, 28, 2 și *Boiohaemum*, atestat la Velleius Paterculus, în *Historia romanae* 2, 109, 5, cu sensul de „țară a populației care poartă numele de *boi*”, s-a format denumirea *Bohemia* (v. Cherpillod 1991 s.v. *Bohême*).

Boem este considerat neologism din fr. (lat.-med. *Bohemus*) (DLR 2010 s.v. *boem*).

Moravia *Moravia* / un **Moravu** *Moravus* (Alexi 1826);

Morva [...] o Țară: *Moravia*: Morva ország: Mähren. – **quarele este din Morva:** *moravus*: Morvaország: ein Mährer (LB 1825 s.v. *Morva*).

OBS.: *Moravia* este denumirea latină (ceh., slovac *Morava*), formată de la numele râului Morava (v. Cherpillod 1991 s.v. *Moravie*), atestată în latina medievală (v. Blaise 1975 s.v. *Moravia*).

Brabantul [...] *Brabant* (Piuaru-Molnar 1788).

OBS.: *Brabant* este denumirea din germană, olandeză și flamandă (v. Cherpillod 1991 s.v. *Brabant*).

Habspurghia¹ [...] *Habsburg* (Piuaru-Molnar 1788).

Sițilia (**Sițilia**, 1823) [...] *Sizilien* (*Sicilien*, 1823) (Piuaru-Molnar 1788).

OBS.: *Sicilia*: denumirea din latină și italiană (v. Cherpillod 1991 s.v. *Sicilia*).

Sremul *Sirmien* [...] (Piuaru-Molnar 1788).

3.5 Țări și regiuni din afara Europei:

Iudea [...] *das Jüdische Land* (*Judea, das Judenland*, 1823) / un **jidov** [...] *ein Jud* (*Jude* 1823); un **ovreu** [...] *ein Hebräer* (Piuaru-Molnar 1877);

Evreu [...] subst. *hebraeus, judaeus*: Zsidó: der Jud, Hebräer (LB 1825 s.v. *evreu*);

Ovreu v. *Evreu* (LB 1825 s.v. *ovreescu*).

un **Judeu** [*Judeu*] (**Júdo**vu [Jádov]) *Judaeus*; un **Evreu** *Hebraeus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Iudaea* (gr. *Ἰουδαία*), ca toponim, este atestat frecvent în literatura latină. Dacă, în textele laice, apare la relativ puțini autori: istorici (Suetonius, Tacitus), autori de tratate științifice (Varro, Columella, Plinius maior) și la poetul Lucanus, în literatura creștină este atestat la toți marii scriitori ecleziastici: Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Hilarius etc. În acest sens, un rol important l-au jucat cele 136 de ocurențe biblice ale toponimului.

¹ „Monarhia Habsburgică” (vezi Piuaru-Molnar 1788, p. 325, nota 11).

Iudeu „evreu, locuitor din Iudeea”, din paleosl. *ijudej* (gr. *ἰουδαῖος*) și *jâdov* „evreu”, din paleosl. *židovinŭ* sunt termeni atestați în literatura română veche (*Cod. vor.*, Coresi, Varlaam, Dosoftei, NT 1648, B 1688 etc.) (vezi DLR 2010 s.v. *iudeu* și s.v. *jâdov*).

Aravia [...] *Arabien* / un **harap** [...] *ein Mohr*, un **arab** [...] *ein Araber* (Piuariu-Molnar 1788);

Arap [...] 1. Din **Aravia**: *Arabs*, Arabiai, der Arabier 2) din Etiopia: adeq: **harap**: Aethyops: Szeretsen: der Mohr, Neger (LB 1825 s.v. *Arap*);

Arabia *Arabia* / un **Harapu** [Harap] *vel* **Arabu** [Arab] *Arabs* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Arabia*, *ae* (gr. *Ἀραβία*, *ας*) „peninsula arabică” este atestat la Plautus și în epocile ulterioare: la Cicero, în tratate științifice (Vitruvius, Plinius maior), la istorici (Titus Liuius, Tacitus). Cuvântul este des întâlnit și la autorii creștini (Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Augustinus, Hieronymus, Hilarius Pictaviensis), având câteva ocurențe și în textul latin al *Bibliei* (*III Reg.* 10, 15; *II Paral.* 9, 14; *Ps.* 71, 10, 15; *Ier.* 25, 24; *Is.* 21, 13; *Iez.* 27, 21, *Gal.* 1, 17; 4, 25, *I Mac.* 11, 16).

În română, *arab* este considerat neologism din franceză, cu precizarea că „la cronicari, de-a dreptul din lat. **arabus**, idem, iar în scrierile vechi religioase din paleosl. **Aravŭ**, sau din grec. Ἀραβος, idem” (DLR 2010 s.v. *arab*).

India [...] *Indien* / un **indian** [...] *ein Indianer* (Piuariu-Molnar 1788);

India *India* / un **Indianu** [Indian] *Indicus* (Alexi 1826).

OBS.: *India*, *ae* (gr. *Ἰνδία*, *ας*) „India” este o denumire frecvent atestată în literatura latină, începând din perioada veche (Plautus) și continuând cu marii poeți (Lucretius, Vergilius, Horatius, Propertius, Ovidius, Lucanus), cu tratatele și discursurile lui Cicero, cu istoricii (Titus Livius), cu filozofii (Seneca), cu autorii de tratate științifice (Vitruvius, Plinius maior). Cuvântul este frecvent întâlnit la autorii creștini (Tertullianus, Lactantius, Arnobius, Ambrosius, Paulinus Nolanus, Augustinus, Hieronymus) și în textul biblic (*Iov* 28, 16; *Est.* 1, 1; 8, 9; 13, 1; 16, 1; *III Ezd.* 3, 2). Lat. *Indi*, *orum* pl. are mai multe sensuri „indieni” (Cicero, Catullus), „arabi” (Ovidius), „etiopieni” (Vergilius) (v. Gaffiot 2000 s.v. *Indi*, *orum*).

În română, *indian* e derivat cu suf. *-ean*, fiind atestat în sec. XVII (vezi DLR 2010 s.v. *indián*).

Eghípetul (**Eghypetul**, 1823) [...] *Egypten* (Piuariu-Molnar 1788);

Egipetu [...] *Aegyptus*: Egyptom: Aegypten (LB 1825 s.v. *Egipetu*) / **Egipténu** [...] adj. *aegyptius*: *aegyptiacus*: egyptomi: ägyptisch (LB 1825 s.v. *Egipténu*);

Egiptu [*Egipt*] *Egyptus* / un **Egipteanu** *aegyptiacus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Aegyptus*, *i* (gr. *Αἴγυπτος*, *ov*) „Egipt” este atestat în toate epocile literaturii latine, începând cu Plautus și continuând cu marii poeți (Vergilius, Lucretius), cu Cicero, în discursuri și tratate, cu filozofii (Seneca), cu autorii de lucrări științifice (Vitruvius, Plinius maior), cu istoricii (Titus Livius, Sallustius, Caesar, Tacitus, Suetonius, Eutropius, Ammianus Marcellinus). Cele mai multe ocurențe sunt

semnalate, însă, în literatura creștină, de la Tertullianus, Lactantius, continuând cu Ambrosius, Origenes (sec. transl. Rufini), Paulinus Nolanus, Augustinus, Hilarius, Ioh. Cassianus, Hieronymus ș.a. Cu peste 625 de ocurențe în *Biblie*, *Aegyptus* este unul dintre cele mai frecvente toponime menționate în special în *Vechiul Testament*.

Egiptean este un derivat cu suf. *-ean*; variante precum *eghipteani*, *eghipteanii*, *eghiptineanii* sunt atestate în literatura română veche, în *Palia de la Orăștie*, *Biblia* 1688 și la autori precum: Dosoftei, N. Costin ș.a. (vezi DLR 2010 s.v. *egiptean*).

Persia [...] *Persien* / un **persian** [...] *ein Persianer* (Piuaru-Molnar 1788);

Persida [...] *Persia*, *Persis*: Perzsia: Persien – **omu din Persida**: *Persa*: Per'siai: der Perser, Persianer (LB 1825 s.v. *Persida*);

Persia *Persia* / un **Persianu** [*Persian*] *Persa* (Alexi 1826).

OBS.: Cu doar trei ocurențe, *Persia*, *ae* este atestat devreme în latină, la Plautus (*Persa*, v. 459 și v. 497) și, în literatura creștină, la Ambrosius (*Explanatio psalmorum XII*, psal. 45, cap. 21). Nu apare în *Biblie*. Derivatul lat. *persicus*, *a*, *um* „al Persiei, persic” este mult mai frecvent.

Pentru forma *persian(u)*, în DLR se face precizarea „cf. it. *persiano*, n. pr. *Persia*” (DLR 2010 s.v. *persan*).

Țara Turcească [...] *Türkey* / un **turc** [...] *ein Türk* (Piuaru-Molnar 1788), *ein Türck* (Piuaru-Molnar 1810); *ein Türk*, *ein Muselmann* (Piuaru-Molnar 1823)¹;

Țera turcescă: *Turcia*: Török Ország: die Turkey (LB 1825 s.v. *Turcescu*) / **Turcu** [...] subst. *Turca*: Török, der Türk. – **Turcoé** femin (LB 1825 s.v. *Turcu*);

Tiéra Turcescă [*Țeara Turcească*] *Turcia* / un **Turcu** [*turc*] *Turca*, *Turcus* (Alexi 1826).

OBS.: *Turcae*, *arum* este atestat în latină ca nume al unui popor scitic, situat între Pontus Euxinus și Marea Caspică (vezi Gaffiot 2000 s.v. *Turcae*). *Turcia* apare doar la autorul creștin Paulinus Nolanus, *Carmina*, 21, 202.

Turc: din tc. *türk* (DLR 2010 s.v. *turc*).

Țara Tătărăscă [...] *die Tartarey* / un **tătar** [...] *ein Tartar* (Piuaru-Molnar 1788);

Țera tătărăscă: *Tartaria*: Tatár Ország: die Tartarey (LB 1825 s.v. *Tătărescu*) /

Tătaru [...] subst. *tatarus*, *tartarus*: tatár: der Tatar (LB 1825 s.v. *Tătaru*);

Tiéra Tatarului [*Țeara Tatarului*] sau **Tartaria** *Tartaria* (Alexi 1826).

OBS.: *Tartaria* (*Tataria*) este denumirea latină, folosită din sec. XIII, pentru a denumi o arie vastă din zona Asiei centrale (vezi Robert 2010 s.v. *tartare*).

Tătar este considerat împrumut din tc. tăt. *tatar* – *Tartar* < fr. *tartare*, germ. *Tartar*, fiind atestat la cronicarii moldoveni (DLR 2010 s. v. *tătăr*).

Hína China / un **hines** (un **hinez**, 1823) *ein Chineser* (Piuaru-Molnar 1788);

China *China* / un **Chinesu** [*Chinez*] *Chinensis* (Alexi 1826).

¹ Vezi Piuaru-Molnar 1788, II, p. 329, nota 10.

OBS.: *Chinez* este atestat, în 1830, la I. Văcărescu *O.* 259, iar *China* se crede că e un împrumut din ngr. *Kiva* (v. DELR s.v. *chinez*¹).

Armeniia (Armenia, 1823) [...] *Armenien* (Piuariu-Molnar 1788);

Armenia [...] *Țera Armenescă*, de unde au venit Armenii: *Armenia*: Ormény Ország: *Armenien* (LB 1825 s.v. *Armenia*) / **Arménu** [...] subst. *Armenus*: örmény. der *Armenier* (LB 1825 s.v. *Arménu*).

OBS.: Lat. *Armenia* (gr. *Ἀρμενία*) este atestat relativ frecvent în literatura latină, în special la istorici (Sallustius, Velleius Paterculus, Curtius, Tacitus, Suetonius, Eutropius, Ammianus Marcellinus ș.a.), dar și la autorii de tratate științifice (Varro, Plinius maior), la filozofi (Seneca), la Cicero și chiar la poeți (Ovidius, Lucanus). În perioada creștină, toponimul apare la unii din cei mai cunoscuți autori eclesiastici (Ambrosius, Hieronymus ș.a.). În traducerea latină a *Bibliei*, toponimul este folosit de Sf. Ieronim o singură dată, în *Geneza* 8, 4.

3.6 Nume de continente

Denumirile de continente lipsesc din *Gramatica* lui Ioan Piuariu-Molnar și din *Lexiconul de la Buda*, însă unele dintre acestea sunt înregistrate în *Gramatica* lui Alexi. *Asia*, *Africa* și *Europa* sunt denumiri vechi, atestate în textele antichității greco-latine. Forma cuvintelor este latinizată. Având în vedere prestigiul acestor forme, circulația lor în epoca autorului, precum și atestarea lor în scrieri românești anterioare (la cronicari și la Dimitrie Cantemir), opțiunea lui Alexi este una firească.

Africa *Africa* / un **Africanu** [*African*] *Africanus*.

OBS.: Lat. *Africa*, *ae* (gr. *Ἀφρική ἤς* „provincia romană Africa” și *Ἀφρική*, transcriere a lat. *Africa*) în latină are atât sensul de „Africa”, cât și de „provincia romană Africa” (Gaffiot 2000 s.v. *Africa*). Cuvântul este atestat frecvent în toate epocile latinei: în perioada arhaică (Ennius), apoi la autorii clasici (Vergilius, Ovidius, Horatius, Cicero), la autorii de tratate (Varro, Plinius maior), la filozofi (Seneca), la poeți (Lucanus, Iuvenalis), la retori (Quintilianus), în scrierile istoricilor (Titus Livius, Sallustius, Tacitus, Suetonius, Eutropius), precum și la autorii creștini importanți (Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus). În *Biblia* latină (tradusă de Sf. Ieronim), *Africa* apare doar de două ori (*Isaia* 66, 19 și *Naum* 3, 9), însă nu și în textul grecesc al *Septuagintei*.

Africa apare la D. Cantemir (*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*), în timp ce *african* (cu sensul de „originar din Africa” și ca supranume pentru Scipio) este atestat la Theodor Corbea (*Dictiones...*), la N. Costin (*Ceasornicul domnilor*, traducere din limba latină) și la D. Cantemir (*Hronicul...*) (apud DILR 1992 s.v. *african*).

Asia *Asia* / un **Asianu** [*Asian*], **Asiaticu** [*Asiatic*] *Asiaticus*.

OBS.: Lat. *Asia*, *ae* (gr. *Ἀσία ας*), cu sensul de „parte a lumii”, „Asia mică”, „provincia romană Asia” (v. Gaffiot 2000 s.v. *Asia*), este un toponim frecvent întâlnit în literatura latină, începând din perioada veche (Plautus, Terentius), la marii clasici (Vergilius,

Cicero), la istorici (Titus Livius, Sallustius, Caesar, Tacitus, Suetonius), la filozofi (Seneca), retori (Quintilianus), la autorii de tratate științifice (Varro, Vitruvius, Plinius maior), precum și la mari autori creștini (Tertullianus, Arnobius, Augustinus, Hieronymus). De asemenea, *Asia* apare de 26 de ori în textul *Bibliei*, cu deosebire în *Faptele apostolilor* (13).

În textele românești vechi, toponimul *Asia* este atestat, ca neologism, la cronicari (N. Costin, în *Ceasornicul domnilor*) și la D. Cantemir (*Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*) (apud DILR 1992 s.v. *asiatic*), spre deosebire de *Ásiia*, în *Biblia de la București*, după model grecesc.

Europa *Europa* / un **Europeu** *Europeus* (Alexi 1826).

OBS.: Lat. *Europa, ae* (gr. *Εὐρώπη, ης*), cu sensul de „o regiune a lumii” (v. Gaffiot 2000 s.v. *Europa*), este atestat în latina arhaică (Ennius) și, în opoziție cu *Asia*, la autori precum Catullus, Vergilius, Propertius, Ovidius, sau cu *Africa*, la Horatius. Ca denumire a teritoriului european, cuvântul este folosit și de istorici (Titus Livius, Sallustius), în discursuri (*Pro L. Valerio Flacco oratio* ș.a.) și tratate (*De natura deorum* ș.a.) ale lui Cicero, în *De lingua latina* a lui Varro, în scrierile lui Seneca, în epepeea lui Lucanus, în tratatul de retorică a lui Quintilianus și în *Naturalis historia* a lui Plinius maior. Cu același sens, cuvântul e atestat și la unii autori creștini (Tertullianus, Paulinus Nolanus, Augustinus (*De ciuitate Dei*), Hieronymus și alții, chiar dacă toponimul *Europa* nu apare în *Biblie*.

În limba română, *european* (*evropean*) este atestat la Cantemir, *HR.* 94 (v. DLR 2010 s.v. *european*).

America *America* / un **Americanu** [*American*] *Americanus*.

OBS.: Toponimul **America** (atestat la 1507) este derivat și latinizat de la Amerigo Vespucci (v. Cherpillod 1991 s.v. *Amérique* și Blaise 1975 s.v. *America*).

În română, cuvântul este atestat pentru prima oară în 1800, la I. Piuariu-Molnar (apud DELR s.v. *americán*).

3.7 Denumiri de popoare și etnii:

un **latin** [...] *ein Lateiner* (Piuariu-Molnar 1788);

Latinu [...] subst. *latinus*: deák: Lateiner (LB 1825 s.v. *Latinu*);

un **Latinu** [Latin] *Latinus* (Alexi 1826);

un **roman** [...] *ein Römer* (Piuariu-Molnar 1788);

Romanu [...] subst. *Romanus*: Romai: ein Römer (LB 1825 s.v. *Romanu*); **Romanu** séu **Rómlénu** [...] adj. *Romanus*: romai: der Römer (die Römerinn) (LB 1825 s.v. *Romanu séu Rómlénu*);

un **Romanu** [Roman] *Romanus* (Alexi 1826);

un **sîrb** [...] *ein Illyrier* (Piuariu-Molnar 1788);

Sérbu [...] 1) *Serbus, Servus, Servianus, Rascianus*: Rátz: der Ratz, Servianer. **Sérbóica** [...] (LB 1825 s.v. *sérbu*); **Sírbu** v. *sérbu* (LB 1825 s.v. *sírbu*).
un **Sérbu** [Sârb] *Servus* sau *Rascianus* (Alexi 1826);

un **țigan** [...] *ein Zigeuner* (Neubauer, 1823) (Piuaru-Molnar 1788);
Çiganu [...] subst. *cingarus, zingarus*: tzigány: der Zigeuner (LB 1825 s.v. *Çiganu*);
un **Çiganu** [Țigan] *Zingarus* (Alexi 1826);

un **gheorghian** [...] *ein Georgianer* (Piuaru-Molnar 1788);

un **haldeiu** [...] *ein Haldeer* (Haldäer, 1823) (Piuaru-Molnar 1788);

un **Sălășianu** [sălășian] *Sylvanus* (Alexi 1826).

4. Concluzii

Încercările de normare și de unificare a denumirilor de țări (regiuni, continente) și de popoare în limba română de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea se încadrează într-un proces de conștientizare a identității proprii, dar și a diversității etnice, lingvistice și politice.

În ceea ce privește terminologia referitoare la teritoriile locuite de români, se observă, atât o tendință de modernizare (*Transilvania* vs *Ardeal*), cât și una de păstrare a tradiției, chiar și atunci când aceasta este în opoziție cu un exonym generalizat (*Țara Românească* vs *Valahia*).

Raportarea la entități geografice mai noi sau mai vechi, din Europa și din lume, se face aproape exclusiv după modelul limbii latine clasice (pentru denumirile atestate în literatura latină antică) și al latinei medievale și moderne (pentru denumirile latinizate, începând din Evul Mediu, al toponimelor și etnonimelor din alte limbi).

Prin efortul de normare inițiat de reprezentanții Școlii Ardelene, continuat de intelectualii și lingviștii secolului al XIX-lea și consacrat în uz în secolul XX, româna devine un caz special de modernizare prin latinizare a numelor de țări, regiuni și continente.

Sigle

DELR 2011: ***. 2011. *Dicționarul etimologic al limbii române (DELR)*. Vol. I-II. București: Editura Academiei Române.

DILR 1992: Chivu, Gheorghe, Buză, Emanuela, Roman Moraru, Alexandra. 1992. *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*. București: Editura Științifică.

DLR 2010: ***. 2010. *Dicționarul limbii române*, tom I-XIX. [București]: Editura Academiei Române.

LB 1825: ***. 1825. *Lesicon românescu-lătinescu-ungurescu-nemșescu* care de mai multi autori, in cursul a trideci, si mai multoru ani s'au lucratu. Buda.

Referințe bibliografice

- Aldea, Maria. 2007. *Imaginea Transilvaniei pe baza toponimiei din Lexiconul de la Buda (1825) în Români majoritari / Români minoritari: interferențe și coabitări lingvistice, literare și etnologice*. Volum îngrijit de: Luminița Botoșineanu, Elena Dănilă, Cecilia Holban, Ofelia Ichim. Iași: Editura Alfa, p. 11-17.
- Alexi, Ioan. 1826. *Grammatica daco-romana sive valachica latinitate donata, aucta ac in hunc ordinem redacta*. Viena.
- Blaise, Albert. 1975. *Dictionnaire latin-français des auteurs du moyen-âge*. [Brepols].
- Cherpillod, André. 1991. *Dictionnaire étymologique des noms géographiques*. 2e édition. Paris, Milan, Barcelone, Bonn: Masson.
- Coșeriu, Eugen. 1994. *Unitate lingvistică – unitate națională în Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, [Supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, T. XXXIII, 1992-1993, Seria A, Lingvistică]. [Iași], p. 181-189.
- Gaffiot, Félix. 2000. *Le Grand Gaffiot. Dictionnaire latin-français*. Nouvelle édition revue et augmentée sous la direction de Pierre Flobert. Paris: Hachette.
- Ivănescu, G. 1969. *Îndrumări în cercetarea morfologiei, în Studii de istoria limbii române literare, Secolul al XIX-lea*, s.l.: Editura pentru Literatură, p. 21-47.
- Library of latin texts (CLCLT – 5)*. 2002. Universitas Catholica Lovaniensis Lovanii Novi: Brepols.
- Nicolescu, Aurel. 1971. *Școala Ardeleană și limba română*. București: Editura Științifică.
- Piuaru-Molnar, Ioan. 1788. *Deutsch-Walachische Sprachlehre. Gramatică germano-română*. Viena, vol. I, II, Ediție critică, studiu introductiv, traducere și note de Ana-Maria Minuț și Ion Lihaciu. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018.
- Pop, Ioan-Aurel. 2019. *De la romani la români. Pledorie pentru latinitate*, București-Chișinău: Litera.
- Popescu-Marin, Magdalena (coord.). 2007. *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*. București: Editura Academiei Române.
- Robert, Paul. 2010. *Le nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey. [Paris]: Le Robert.